

Schimonahia Elisabeta Safta Brâncoveanu (1776-1857)

Nu de puține ori, m-am întrebat în mintea mea, pășind pragul Mănăstirii Văratec, cine este această „domniță” a cărei statuie te întâmpină la intrarea în mănăstire? Te întrebi dacă mănăstirea e ctitorie domnească? Ei bine, nu. Atunci de ce această doamnă, cu aer princiar, cu coroană pe cap, stă mărturie la intrarea în mănăstire? Ca să spună tuturor povestea ei nespusă. Pentru că toată viața ei a fost o epistolă a tăcerii, un samarinean milostiv, o bună împlinitoare a cuvântului Evangheliei, o doritoare a ducerii mai departe a numelui și a faptelor Brâncovenilor, cu toată râvna ei, asta a făcut până la ultimul ceas al vieții.

Elisabeta (Safta) Balș s-a născut la Iași, în anul 1776, fiind fiica boierului Teodor Balș și a soției acestuia, Zoe Rosetti. A fost foarte educată, a învățat limbile greacă, franceză și germană, fiind singura fată din neamul ei cu o astfel de educație aleasă. Dar, pe lângă educația aleasă, a învățat de la părinții ei să fie bună, iubitoare de Hristos, a învățat iubirea de aproapele, dragostea pentru cel în suferință, respectul față de oameni, și nu în ultimul rând, a învățat modestia, să nu știe stânga ce face dreapta, lucruri care te definesc în viață.

La anul 1791 s-a căsătorit cu boierul Grigore Brâncoveanu, ultimul descendent pe linie masculină din familia Brâncoveanu, care mai apoi avea să ajungă mare ban al Țării Românești. De aici destinul Saftei se schimbă, prin căsătorie primește numele de Brâncoveanu și primește marea răspundere de a duce mai departe acest nume, și de a continua lucrarea începută de voievodul martir Constantin Brâncoveanu, adică dragostea de Hristos și de neam. Și-au lucrat permanent aceste daruri, între soți fiind respect și amândoi lucrându-și iubirea de Hristos și de aproapele. Fiind din neam ales, bogat, prin căsătorie a devenit și mai bogată, și era nevoie și de încă mai multă înțelepciune în chivernisirea averii, iar în scurtă vreme a devenit susținătoarea și îndrumătoarea soțului ei în această lucrare.

Situațiile prin care au trecut împreună, mai bune sau mai dificile, i-au făcut să fie o familie model a acelor vremuri, model în armonie, în credința creștină, în respectul și empatia pentru aproapele. În perioada răscoalei lui Tudor Vladimirescu (1821), banul Grigore Brâncoveanu și soția s-au retras în Brașov (precum au procedat mulți dintre nobilii români ai acelei vremi) unde au petrecut 6 ani¹, lăsând nenumărate dani, înzestrând cu moșii o parte din bisericile din Brașov.

Una din supărările lor a fost aceea de a nu avea moștenitori, dar, au găsit cu cale să înfieze pe Zoe Mavrocordat (1805-1892), fata Catincăi Mavrocordat, care era sora Saftei Brâncoveanu. După ce au înfiat-o legal, au educat-o ca pe o adevărată fiică, au înzestrat-o cu nenumărate moșii, giuvaieruri și bani², cum se vede în nenumăratele documente cu scrisori de dani, de zestre și de galbeni ce i-au fost dăruite de părinții ei, banul Grigorie și Safta Brâncoveanu la căsătoria ei din 1825 cu Gheorghe Bibescu (1802/1804-1873).

---

¹ Oana Marinache, *De la Craiova la Paris, Familia Bibescu-Basarab Brâncoveanu*, vol 1, ed. Centrul Cultural Palatele Brâncovenesti, București, 2015, p. 62.

² Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenesti*, 1938, p. 458.

Zoe Bibescu (Mavrocordat) a avut opt copii. După nașterea a 3 fete, s-a născut și primul băiat, Grigorie, botezat de banul Grigore Brâncoveanu, care i-a dăruit moșia Brâncoveni și dreptul „de a se iscăli numitul meu fin, Brâncoveanu, și am întocmit legatul cuprins în ea al moșiei Brâncoveni, dăruită de mine, nașul finului meu, și am adevărit-o și am întărit-o cu propria mea iscălitură și pecete”³. Acesta este cel ce va purta numele de Brâncoveanu după moartea banului Grigore și a soției sale, și urmașii lui având dreptul de a purta acest nume.

În anul 1832 moare banul Grigore Brâncoveanu, lăsând mare tristețe în inima soției sale „Săftica”, cum o numea el, dar și în inimile celor ce l-au cunoscut. A fost înmormântat în biserica Sf. Gheorghe Nou din București cu toată cinstea cuvenită. La înmormântarea sa, Episcopul Ilarion al Argeșului a ținut o cuvântare spunând în câteva cuvinte cum a fost Grigore Brâncoveanu, om cu multe slugi, care toată viața s-a purtat ca o slugă a lui Hristos. Mult l-a plâns soția sa, Safta, nemângâiată, zile întregi. Ca o bună creștină, s-a ocupat de pomenile și parastasele și toată rânduiala ce se face pentru cei adormiți, cu tot fastul și fără economie le-a rânduit pe toate, pentru folosul sufletului răposatului ei soț.

Grigore Brâncoveanu a lăsat o „diată”⁴ scrisă în grecește, prin care o declară pe Safta Brâncoveanu stăpână deplină pe toate averile sale, lăsând partea fiicei lor Zoe Bibescu. „Deoarece am viețuit mulți ani o viață mulțumită cu prea-iubita mea soție Săftica, petrecând totdeauna în trai bun și înțelegere,... hotărâsc și las din tot sufletul meu, prea-iubitei mele soții Săftica desăvârșită și deplină stăpânire asupra întregii mele case, stăpânind și posedând toată averea mea, mișcătoare și nemișcătoare, fără să dea nimănui socoteală”⁵.

Băneasa Safta Brâncoveanu își propune să îndeplinească o dorință însemnată a soțului ei, și anume aceea de a ridica un spital pentru nevoiași, unde să fie tratați toți bolnavii, în afară de boli cronice, indiferent de neam, religie sau stare materială.

În 1835 începe construirea acestui spital, luându-l ca arhitect pe Joseph Hartl, nu înainte de a cumpăra terenuri lângă biserica Domnița Bălașa din București, care avea pe lângă biserică o școală de muzică și un azil pentru văduve. Gândul ei era de a face un ansamblu filantropic, cu biserica în centru, și tot ansamblul să poarte numele de „Așezământul Brâncovenesc”, spre a fi în amintirea celor din neamul ei și spre pomenirea lor, care toată viața au miluit sărmanii și bisericile lui Hristos. Dar știind că omul este neputincios și degrabă uită cele ce a promis, a scris un testament prin care să își exprime dorințele referitoare la spital: cum să funcționeze, cum să fie administrat și condus de epitropi, iar din neamul Brâncovenilor să fie măcar unul.

„Am hotărât să săvârșesc însumi, cu mare dorință a sufletului și mare râvnă creștinească, ceia ce cugeta răposatul, și am pus în lucrare zidirea unui spital, supt numire de Brâncovenesc, pe locurile ce le-am cumpărat lângă ctitoriceasca noastră biserică, a răposatei domnițe Bălașii Brâncovencii. Spital, însă pentru 60 de paturi și mai bine, zidit cu toată orânduiala și cu toate împrejurările trebuincioase [...].

---

³ Oana Marinache, *Familia Bibescu-Basarab Brâncoveanu*, 2015, p.75. Traducere din limbile greacă și franceză a scrisorii marelui ban Grigore Brâncoveanu de la 27 aug 1828, A.N.R., dosar 331/1891.

⁴ Un testament, alcătuit la 17 Iunie 1824.

⁵ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenesti*, 1938, pp.434-435

Nici eforul, nici epitropii, nici stăpânirea, nici niminia din neamul nostru să nu fie volnic să înstrăineze vreo moșie, sau parte măcar dintr-însele, sau vreun acaret din cele de mai sus însemnate, nici din cele ale bisericii, nici cu schimb – fie de înzecit folos, nici cu vreun alt mijloc –, ci vor rămâne aceste moșii în veci nestrămutate de la spital și de la Sfânta Biserică, fiind date danie pentru pomenirea în veci a sufletelor noastre și a părinților noștri, și a moșilor și strămoșilor noștri; iar la împotrivă și cel ce va înstrăina și cel ce va primi să adauge la avutul său vreuna dintre acestea, să fie depărtat de la fața lui Hristos și socotit în veci dă hrăpitor de cele sfinte”⁶.

La scrierea acestui testament au fost martori patru ierarhi și au semnat actul cu semnăturile lor, iar Safta Brâncoveanu a semnat și a pus pecetea familiei. La cererea băneșei Safta, Alexandru Ghica Voevod întărește cu hrisov domnesc „testamentul ctitoricesc” pentru întemeierea spitalului Brâncovenesc.

Acest spital a fost atât de bine gândit, din punct de vedere administrativ, încât și-a păstrat independența timp de mai bine de 100 de ani, având fonduri proprii din moșiile cu care a fost înzestrat spitalul de ctitor sa, Safta Brâncoveanu. Dar și modul de organizare intern a fost scris cu atâta lux de amănunte de băneșea Safta, că apar și cele mai neașteptate detalii. Din veniturile de pe moșii se achitau salariile angajaților, se cumpărau instrumente medicale, și bineînțeles administrarea internă a spitalului, astfel ca bolnavii să fie tratați gratuit. Peste ani a ajuns să fie cel mai mare spital din București, cu cei mai profesioniști medici și cu cea mai bună aparatură. Spitalul a fost demolat de Nicolae Ceaușescu în 1984, în ciuda faptului că era proaspăt renovat.

Dar, vom povesti cum a decurs și evoluția spitalului pe timpul vieții băneșei Safta Brâncoveanu, lăsând deoparte ceremonia de deschidere a spitalului, toate cuvântările ținute la deschiderea lui în 1838 și toți oamenii prezenți, în frunte cu Domnitorul Alexandru Ghica, inclusiv cu cuvântarea ctitoriei Safta Brâncoveanu. Să amintim totuși că pentru acest eveniment al deschiderii Spitalului Brâncovenesc, Iancu Văcărescu a scris versuri, Ion Heliade Rădulescu a scris metafore alese, și multe altele ce se cuvin unui astfel de eveniment⁷.

Cutremurul din 1838 a dărâmat biserica Domnița Bălașa, iar, după terminarea spitalului Safta Brâncoveanu a rezidit din temelii această biserică în 1842, făcându-se ctitoră și a acestui așezământ. Din păcate și această biserică s-a surpat mai apoi, datorită solului, și a fost iarăși refăcută.

Din 1840 avem prima scrisoare în care Safta spune că vrea să se întoarcă „în țara ei” și să lase epitropia spitalului în grija Mitropolitului Neofit al Țării Românești. Scrisoarea este semnată la Mănăstirea Vărațic⁸, ceea ce înseamnă că era la mănăstire în acea perioadă. Nu știm dacă se închinoviasse sau se afla aici doar pentru reculegerea sufletului, însă știm că prima scrisoare

---

⁶ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, 1938, pp. 292-293

⁷ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, 1938, pp.192, 316.

⁸ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, 1938, p. 363.

unde se semnează „schimonahia Safta Brâncoveanu” datează din 1850⁹ și este adresată Domnitorului Țării Românești.

Un an mai târziu, în 1851, descoperim o altfel de corespondență, și anume cea cu părintelui Maxim Hagiul, un preot care obișnuia să meargă la Ierusalim și la Sfântul Munte Athos, ducând totodată și pomelnicele celor apropiați la locurile sfinte, dani în galbeni și alte daruri. O găsim scrisorile sale pe maica Safta Brâncoveanu transpusă liniștea din căsuța de la Mănăstirea Văratice, și apar informații despre maicile de la căsuță și ucenicele ei, Ripsimia Gociu și Epraxia Vârnav și unele informații despre starea ei de sănătate.

„Cu smerenie sărut mâna sfinției tale, cinstite părinte Maxime!

Mai întîiu facu cercetare pentru sănătatea sfinției tale că, aflându că te afli sănătos, să mă bucuru. Al doile, te înștiințezu că să eu, cu mila Maicii Prea-curatei Fecioarei și cu rugăciunile sfinției tale mă aflu sănătoasă. Iată că îți trimit sfinției tale cinsprezece galbeni împărătești, ca să mă pomeniți la sfintele rugăciuni. Și ceastă hârtiuță cu zeci galbeni să te rogu să dai unde să prăznuiești Sfântu Hariton, care m-au scăpat de primezdi de moarte, împreună cu soțul meu, cându era în viață. Și mă rogu, cinstite părinte Maxim, să amu răspunsu de primire, pentru liniște me, fiinducă anu trecut, peste un anu, am primit răspunsu sfinției tale, că socoteam că s-au prăpădit amanetu. Primești o părechi de colțuni de lână.

Iar eu sîntu a sfinției tale smerită întru Domnu soră, schimonahia Safta B(râncoveanu)”.¹⁰

Ultima scrisoare adresată părintelui Maxim este din 1856. Nu mai avem alte scrisori de la Schimonahia Safta Brâncoveanu, cu toate că apare un răspuns la o danie trimisă prin părintele Maxim de Safta Brâncoveanu Patriarhiei Ierusalimului, și acesta îi mulțumește pentru cei 1000 de galbeni, răspunsul este datat cu anul „1842 iunie 11”¹¹, ceea ce înseamnă că se cunoșteau mai de mult.

În Mănăstirea Văratice fiind, maica Safta Brâncoveanu are o vastă corespondență cu episcopii Așezământului Brâncovenesc, cu surorile sale, cu mai mulți mitropoliți și alte personalități.

La 10 Februarie 1851 Schimonahia Safta Brâncoveanu dăruiește moșiile Osica și Vlădueni pentru Așezămintele Brâncovenești, spre a i se face parastase și pomeniri „și împărțeli la săraci”¹², pentru sufletul său și pentru al răposatului ei soț. Acest document este întărit și de maica stareță Eufrosina Lazu.

Legat de aceste două moșii ar fi mult de povestit; maica Safta, viețuind în Mănăstirea Văratice și văzând că la București nu este atât de mare nevoie de ele, hotărăștet ca cele în cele din urmă cele două moșii să fie destinate pentru a i se face parastase, pomeniri și milostenii, și le ia de la Așezămintele Brâncovenești și le dăruiește Mănăstirii Văratec. Bun gând, numai că fiind făcut actul de donație cu câteva zile înainte de a muri, au apărut nenumărate probleme.

⁹ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, 1938, p.385

¹⁰ Petronel Zahariuc, *Din corespondența unui călugăr român la Muntele Athos în secolul al XIX-lea: Maxim hagiul*, pp. 216-217.

¹¹ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, p.451

¹² Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, p.386

„În anul 1851, februarie 10, v-am dat un înscris prin care v-am împuternicit ca după trecerea mea din această viață să vă folosiți cu arenzile de la toate moșiile un an întreg, [...] eu, de azi [1857 aug 8] moșiile Osica și Vlădueni le-am dăruit în vecinica stăpânire Sfintei Mănăstiri Văratecu”.¹³ Lucrurile au rămas neclare, mai ales pentru mănăstire, care ani de zile după moartea donatoarei a cerut acele moșii de la epitropii Așezămintelor Brâncovenești, a apelat la stăpânire să le ajute să obțină moșiile, dar nu s-a putut schimba nimic. Într-un final, o dată cu secularizarea averilor mănăstirești, au rămas la stat.

Testamentul Saftei Brâncoveanu este scris în 20 August 1843. Între ultimele sale dorințe este și aceea de a fi îngropată „afară, în curtea bisericii, unde nu este apă”.

Ultima scrisoare trimisă de ea este din data de 8 august 1857 către epitropul Așezămintelor Brâncovenești. La biserica Adormirii Maicii Domnului se păstrează pomelnicul ei în care se menționează că a încetat din viață în Sfânta Mănăstire Varaticul, la anul 1857 August 11.

În testamentul său din anul 1868, redactat cu puțin înainte de plecarea din această lume, Sfântul Calinic de la Cernica a lăsat cu limbă de moarte să fie înmormântat în veșmintele arhieresti primite de la Schimonahia Elisabeta Safta Brâncoveanu.

Nenumăratele danii ce a făcut bisericilor, reclădirea din temelii a bisericii Domnița Bălașa (1838-1842), moșiile dăruite Mănăstirii Văratec, înzestrarea Spitalului Brâncovenesc cu alte multe moșii, daniile în galbeni făcute mănăstirilor din Athos precum Dionisiu și Cutlumuș, către Patriarhia Ierusalimului, odoarele de preț dăruite la nenumărate biserici și mănăstiri (multe încă purtând inscripția numelui ei), și multe altele știute doar de Bunul Dumnezeu, toate dăruite pentru sufletul ei, al soțului ei, și al tuturor din neamul ei, o arată ca pe cea mai mare binefăcătoare a veacului al XIX-lea.

Casele construite de schimonahia Safta Brâncoveanu la Mănăstirea Văratec le-a lăsat moștenire Pulheriei, sora ei, care la scurt timp s-a săvârșit și ea ca monahie în aceeași vatră monahală. Din păcate, în Iulie 1900 un incendiu a cuprins întreaga mănăstire, iar casele maicii Safta Brâncoveanu au ars în întregime. De nenumărate ori maicile au cerut ajutor epitropilor Așezămintelor Brâncovenești să le reconstruiască, fiind în incinta mănăstirii și toți pelerinii vedeau acele ruine¹⁴, dar aceasta nu s-a realizat. După multe scrisori, epitropii Așezămintelor Brâncovenești au decis să facă o statuie în memoria Saftei Brâncoveanu, pe cheltuiala lor, și să fie așezată în fața bisericii Adormirii Maicii Domnului din Mănăstirea Văratice.

În ziarele vremii precum: Curentul, Adevărul, Dreptatea, Opinia, Telegraful, Universul¹⁵; s-a vorbit elogios despre inaugurarea monumentului statuar dedicat bănesei Safta Brâncoveanu. Comemorarea cu mare fast a schimonahiei Safta Brâncoveanu, la care a fost inaugurată statuia din incinta Mănăstirii Văratice pe 8 septembrie 1937¹⁶, a fost continuată cu un parastas pentru pomenirea răposatei și o masă pentru sufletul ei, pentru obștea mănăstirii și pentru toți cei

¹³ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, București, p.460

¹⁴ Din arhiva Mănăstirii Văratec, dosarul moșiile Osica și Vlădueni.

¹⁵ Emil Vîrtosu și Ion Vîrtosu, *Așezămintele Brâncovenești*, pp. 452-454.

¹⁴ Arhiva Mănăstirii Văratec.

¹⁵ Din anii 1927, 1930 și 1935.

¹⁶ *Curierul 1937*.

prezenți la eveniment, pe cheltuiala Epitropiei Așezămintelor Brâncovenești¹⁷. Maicile au continuat să facă slujbele de pomenire a maicii Safta Brâncoveanu, cu parastase, împărțire la săraci, și toată rânduiala, precum o poate dovedi arhiva Mănăstirii Văratec.

Acum, la 166 de ani de la trecerea la Domnul a Schimonahiei Elisabeta Brâncoveanu, cu evlavie și recunoștință ne amintim de cea care a fost doamna filantropiei românești și maica mângâierii sufletelor celor necăjiți, cea care a dus mai departe numele Sfinților Mucenici Brâncoveni, răstignindu-se și ea în fața sfântului altar, ca mărturie că un adevărat Brâncoveanu se recunoaște prin jertfa vieții sale pentru Hristos Domnul.

M. Serafima,

Mănăstirea Văratec

---

¹⁷ Arhiva Mănăstirii Văratec.